

KERTINĖ PARAŠTĖ

Paslapstis

Vartydamas išmėtytus užrašus, vieno lakšto parašė suradau įrašą: Rašyk apie paslapstį! Tie trys isakmūs žodžiai su šauktuku mane užintrigavo. Apie kokią paslapstį turi rašyti? paklausiau kambario sienų. O jos, kaip susitarusios, tylėjo. Juk aš neturiu jokių paslapčių. Nuo savęs nieko neslepiau. Žinau visas savo psichines painiavas – silpnības, nuodėmes, klaidas, kaltės nerimą... Apmąstau sąlyčius su žmonėmis. Net kažnai man yra aiškūs. Nėra manye paslapčių. O štai dabar akyse mirga iš popiergalio išsprūdęs įsakas, lyg mokytojo balsu tariamas: Rašyk apie paslapstį!

Ir taip diena dienos šis sakinyneišėina iš galvos. Be garso zirzina, ardo jaukią rutiną. Pradedu vis dažniau kažko ieškoti, nerasti. Griebiu vieną knygą, antrą, trečią... Vartau neperskaitytus žurnalus. Išgilinu į tai, kas neįdomu. Svedžiu į šalį. Permetu akimis politinę laikraštieną. Einu pasivaikščioti. Grįždamas užsuku į maisto parduotuvę. Perku nedaug. Dažniausiai su firmų kuponais: ne tiek iš taupumo, kiek iš įpročio ką nors gauti veltui. Judo toje pačioje apylinkėje, rodo, išsią šimtmetį. Tebelankau Šeštos gatvės biblioteką. Esu sėslnis už sėslų... Kaip ta benamė moteris, kurią jau tiek metų matau vegetuojančią Wilshire bulvaru pasieniuose, tarp Septintos ir Penktos gatvių, miegančią ant autobusų stotelės suoliuku, kartais, kaip ir aš, skaitančią romanus ar šypeno neparandantį žvilgsniu palydinčią lėtesniu praeivius. Gal kas sustos, pagališ?

Ne. Ne. Neau vargšas. Menkiausia pasigailėjimo man nereikia. Esu viskuo aprūpintas. Net nepatogu prieš visą pasaulį, kuriame tiek daug skurdo ir kančios... Tiek nelygybės. Bet tai kita elegija. Dabar porinu apie savo subjektyvizmą. Nepasakyčiau, kad savimeile. Toli gražu savimi nesididžiuoju. O kad nuolat sukuosi apie savo girgždančią „Ego“ ašį, tai yra faktas, pavirtęs savotišku šablonu.

Per didelį subjektyvizmą nėra geras dalykas. Mintyse visą laiką su savimi būdamas, esi lyg pralaimėto karo eilinis. Niekam nereikalingas. Miesto judriai gyvatai nulis. Esi visuomenėje, bet su ja neturi jokių gyvybinių ryšių. Nei su augmenija, kuri aplinkui, kiek įmanyma, keroja,

puošia gatves, namus. Nei su balandžiais, kurie, kur tik einu, tūptiodami ieško lesalo. Nei su žuvėdromis, kurios klykdamos puola kiekvieną joms pasiūlytą tinkamą kąnelį. Nei su kantariais meškeriotojais pačiame molo gale, kažkaip ramiai susiliejusiais su vandenyno erdve... Nei su fotoaparatus nešiojančiais turistais. Nei muzikantais, šokėjais, magikais Promenade. O dolce vita! Einu, žvalgausi, daug ko pamatau, bet visa tai, ką pamatau, tik gailiai sunkiasi vidun, tik sotina subjektyvizmo audinius.

Nujaučiu (bent tai mane paguodžia), kad toji dar neatskleista paslapstis manye tūno kaip legendinė Euridikė. Pamilti, mylėta, prarasta... Nuo pat jaunystės, gal net vaikystės. Kokia deiviška esybė! Ji buvo. Ir dabar yra, regis, taip arti, čia pat. Ne veidrodyje, ne lango stikle. Ne vandens paviršiuje. Veidrodžiuose matau tik savo senstantį veidą. O ji yra tik keiliolika žingsnių nuo manęs. Už nugaros. Atsileikanti. Regis, vedu ją. Rodau kelią. Skaičiau apie ją eilėraščius, esė, dramas. Kažką ir pats bandžiau sukurti jos šlovei. Savo gyvenimo esamai-nesamai palydovei.

Is tiesų ne aš, bet ji turėtų išvesti mane iš šios Gaišaties, iš baisaus sėslumo. Iš palėpės. Iš miesto. Iš didžio nerimo... Deja, tu nelėmė dievai. Ji tik kantriai seka mane iš paskos. Esu vedlys. Turiu eiti į viršų. Jokių būdu neatsisukti ir į ją nepasižūrėti. Tai įžadus. Anot legendos, atsikusęs, ją mirtinai prarasiu. Štai šioje būsenoje ir glūdi manoji paslapstis. Nesu tikras, bet nujaučiu, kad taip yra. Turiu ištikimai gyventi su tuo, kas būtina įvykdyti. Tarsi prisiekęs. O tai įmanoma tik tada, kai turi pakankamai stiprybės sutramdyti ir abejonę, ir nekantrią aistrą. Juk tave iš paskos seka tikroji Meilė, kurią ryžais iš mirties gelmių išvesti į gyvenimo šviesą. Jos meilė ir yra tikrasis Gėris.

Ar tai tik žodžiai, tik spėliojimai? Negi tokia yra paslapstis. Atsisukau, ir ji staiga tolstą, nyksta... Dabar kaip ir tąsyk jos esatį galiu tikrai minėti. Kaip Jonas Aistas nuostabioje „Naktyje“: *O kaip tauš man neminėti! O kaip tauš man nekartoti!*

Taip... vėta minėti, kas gražu, skaitu ir gera, nors gėris, kaip ideali galimybė, yra toks paslap-

Lietuvių egzodo vaikų literatūra

GRAŽINA SLAVENIENĖ

Didžiąją pokarinę lietuvių ateivių į Šiaurės Ameriką bangą nuo 1945 metų laidavo Lietuvos nepriklausomybės praradimas bei jos sovietinė okupacija. Priešingai ankstyvesnėm imigrantų bangom, naujieji atvykėliai save laikė politiniais pabėgėliais-egzilai ir dėl to priešinosi iprastam asimiliacijos procesui ir sąmoningai siekė išsaugoti savo kultūrą ir literatūrinį-lingvistinį paveldą. Pabėgėlių tarpe buvo nemažas skaičius rašytojų ir poetų, kurie jau buvo iškilę Nepriklausomoje Lietuvoje ir buvo pasiryžę tęsti savo kūrybinę veiklą išeivijoje. Laikui bėgant jie sukūrė naują lietuvių literatūros atšaką, kuri dabar vadinama egzodo literatūra ir jau tapo mokslinių tyrimų objektu.

Pabėgėlių tarpe buvo ir keletas pačių geriausių Nepriklausomos Lietuvos laikų vaikų literatūros specialistų. Pasirodė įvairios knygos vaikams, kurios susikaupe į nelabai gausią, bet aiškiai atpažintą vaikų literatūros sistemą. Išeivijos vaikų literatūra rimto kritikų dėmesio nesulaukė. Trūko aiškiai apibrėžtų rėmų, kurie naudojami pas amerikiečius. Išeivijoje, pavyzdžiui, buvo priimta vaikų literatūrai priskaičiuoti literatūrinės pasakos (Vaiciulaičio, Juliusa Kaupo, Jankaus, Švaisto), pseudohistorinius nuotykių romanus bei kūrinius, kuriuose veikia vaikai. Kai kurie žinomi autoriai parašė ir vieną kitą knygutę vaikams (kaip, pavyzdžiui, Antano Vaiciulaičio pasakojimų rinkinys, pavadintas *Vakaras sargo namelyje*). Pagal dabartinius kriterijus, tokie kūriniai dažniausiai vaikams netinka ir i vaikų literatūros apimtį neįeina. Šios knygos čia nebus minimos.

Šiame straipsnyje siekiama plačiais bruožais apžvelgti vaikų literatūros raidą išeivijoje ir paminti ryškiausius autorius bei jų kūrinius. Nebandoma pažymėti visas knygas ir visus autorius, kurie išeivijoje rašė vaikams (bibliografinė informacija, pateikia Pranas Naujokaitis, *Žvilgsnis į vaikų literatūrą*, *Moteris*, 1977, Nr. 2, 3, 4 (116, 117, 118); t.p.

tingai nepasiekiamas. Kiek graudulo glūdi šitame žygyje, kiek netikrumo. Ir kaip dažnai šią visą eigą i viršų suardo energingas, nekantrių aistrų persmelktas nerimas. Tada imi suprasti, kodėl, lyg atsvarai, Rainer Maria Rilke's eilėraštyje „Orfėjas. Euridikė. Hermis.“ geltonu taku atgal grįžtančios Euridikės žingsniai, nors ir varžomi velionės raiščiu, yra švelnūs ir be jokio nekantumo.

Pranas Visvydas

Pranas Naujokaitis, *Lietuvių literatūros istorija IV*, Chicago: JAV Kultūros taryba, 1976, pp. 334-339). Neįtraukiama dar iš Lietuvos atsivežta vaikų ir jaunimo mėgiama ir išeivijoje perspausdinta verstinė literatūra (pvz., *Dr. Aiskauda, Princas ir elgeta*). Į straipsnio apimtį neįeina kompiliacijos, skaitiniai, vadovėliai ir kitos lietuviškom šėštadienišėm mokyklom skirtos priemonės.

Išeivijos vaikų literatūros laukas yra labai margas. Skirtingai nuo vaikų literatūros sovietijoje Lietuvoje, kur ji buvo valdžios remiama ir kontroliuojama, vaikų literatūra išeivijoje vystėsi spontaniškai, net pripuolamai, ir knygos dažnai išvysdavo pasauli tik pačių autorių bei jų leidėjų atkaklumo ir pasišventimo dėka. Kadangi lietuviškų knygų leidimas Amerikoje buvo nuostolingas, autoriam teko patiemis savo knygas finansuoti arba surasti simpatizuojančius leidėjus bei rėmėjus. Dėl to atsirado daug spragų ir ryškūs kokybiniai skirtumai. Šalia pasižymėjusių vaikų autorių randame abejotinos literatūrinės vertės geranoriškus tėvelių ar pedagogų paruoštas knygeles. Nesant aiškiems standartams, trūko ir profesionalaus lygio recenzijų, nors čia ryškiai išimti sudaro, Algirdo Titaus Antanaičio recenzijos.

Lietuviškos vaikų knygos buvo leidžiamos mažais tiražais ir daug jų šiandien yra bibliografinės retenybės. Jos niekad nebuvo sistematingai kolekcionuojamos. Šiaurės Amerikoje pilniausias kolektyras yra Nekaltai Pradėtose Marijos Seserų Putnam, CT, bibliotekoje, Pasaulio lietuvių archyve Čikagoje ir Pranciškono parapijos bibliotekoje, Toronto. Tik kelios jų pasirodė išverstos į anglų kalbą ir tai daugiausia autorių ar vertėjų pastangomis. Šiaurės Amerikoje vaikų literatūra yra bilijoninis biznis ir kasmet išleidžiami didžiuliai tiražai patraukliausių knygų, paruoštų vaikų literatūros specialistų ir iliustratorių. Kadangi lietuviškos knygos buvo išleistos mažų privačių leidyklėlių, jos nepateko i vaikų knygų platinimo tinklą ir amerikietišku bibliotekų lentynų nepasiekė. I didžiąją amerikietišką vaikų literatūros rinką lietuviškos knygos neprasimušė, net ir Vytauto Tamulaičio. Siek tiek daugiau matomumo pasiekė koningai išleisti sovietinės Lietuvos leidiniai (žaisminguose L. Pažūsiu vertimuose), kurie naudojami specialiu, per Maskvą kontroliuojamam, tam tikslu įsteigtu knygų pasiekimui tinklu.

Išeivijos kritikai kurį laiką buvo prapatę egzodo literatūrą skirstyti i tris skirtingus etapus ar periodus, kiekvieną su savo skirtingomis specifikomis. Šita modelį galima pritaikyti i vaikų literatūrą.

Antrajam pasauliniam karui pasibaigus, pirmos knygos vaikams už Lietuvos ribų buvo išspausdintos 1945-1948 metų laikotarpiu Vokietijoje veikiančiose vadinamų Išvietintų asmenų (Displaced Persons) stovyklose. Yra paradoksas, kad toje varganoje ir primityvioje aplinkoje lietuviškas kultūrinis gyve-

nimas virte virė. Stovyklose susitelkė didelis skaičius energingų ir talentingų žmonių, jų tarpe neproporcingai daug kultūrininkų, žurnalistų ir rašytojų. Steigėsi leidyklos, buvo leidžiami laikraščiai ir žurnalai, spausdinamos ir premijuojamos knygos. Viena kokybiškiausių leidyklų buvo Jono Lenkaičio „Patria“, Tuebingen mieste, kuri išleido ir gerų vaikų knygų. Stovyklose cirkuliavo iš Lietuvos atsivežtos perspausdinamos ir naujai parašytos knygos vaikams. Per stovyklinį laikotarpį apskaičiuojama, kad buvo išleista 50 vaikų knygų. Tai sudarė penkis procentus visų lietuviškų knygų, nors vaikų buvo 24 procentai (žr. Remigijus Misiūnas, *Lietuvos rytas*, nr. 169, 1995 m. liepos 21 d.). Beveik visi tų laikų leidiniai buvo spausdinami ant labai menkos kokybės popieriaus, kuris buvo charakteringas visiems vokiškiems pokariniams leidiniams. Nedaug jų išilaikė pakankamai gerai iki dabar.

Literatūriškai vertinant, vaikų knygoms, išleistoms stovyklų periodu, buvo aukštos kokybės, nes daug autorių buvo jau Lietuvoje pasižymėję šios srities specialistai, jų tarpe laureatai Stepas Zobarskas, Vytautas Tamulaitis ir Bernardas Brazdionis. Nepriklausomoje Lietuvoje vaikų literatūra, kurią reikėjo pradėti iš nieko, suklestėjo ketvirtame dešimtmetyje. Įsijungė talentingi autoriai ir specialistai, kurie buvo gerai susipažinę su naujausiomis tendencijomis Vakaruose ir siekė jas igyvendinti Lietuvoje. Prano Mašoto ir kitų entuziastų dėka Lietuvos vaikai skaitė naujausias ir geriausias vaikų knygas lietuviškuose vertimuose. Raudonojo Kryžiaus premijos skatino autorius rašyti ir pakėlė vaikų literatūros kokybę ir prestižą. Šios knygos irgi pasiekė stovyklas ir ilgesnį laiką buvo skaitomos pabėgėlių vaikų.

Pabėgėlių tarpe iškiliausi beletristai buvo Stepas Zobarskas ir Vytautas Tamulaitis. Abu savo

šėdevrus buvo sukūrė Lietuvoje ir Vokietijoje stipriais naujais darbais nepasirodė. Vokietijoje Zobarskas 1947 metais perspausdino „Patria“ leidykloje savo 1938 metais premijuotą labai populiarią stilizuotą pasaką *Brolių ieškotoja*, nekeičiant originalaus, puošniai iliustruoto formato. Šis tikrai patrauklus leidinys Šiaurės Amerikoje nebespasirodė. Zobarskas 1948 metais toje pačioje leidykloje naujai išleido savo Lietuvoje premijuotą apysakų rinkinį iš lietuviško kaimo gyvenimo *Ganyklų vaikai*. Jo pastangomis ši knyga pasirodė ir vokiškam vertime. 1948 metais jis perspausdino *Per saltį ir vėją*. Naujai sukūrė simpatingą paveiksluotą pasaką mažiesiems *Riestalio sūnus* (1947) ir *Gandras ir gandrytė* (1947). Iš viso Zobarskas išleido penkis knygas. Zobarsko kalba yra gyva, vaizdinga, plaukia lengvai, patraukia gyvu veikamu, optimistine nuotaika, nesudėtingais, sveikais veikėjais.

Zobarskas emigravo i JAV ir New York'e įsteigė knygų leidyklą Manyland Books, kurioje jis išleido žymų skaičių gerų lietuviškų knygų, išverstų į anglų kalbą. Tokiu būdu jis užima svarbią vietą lietuvių literatūros populiarinime. Zobarskas savo leidykloje savo paties vaikų knygų skirtų nebespausdino. Jo naudinga veiklą nutraukė ankstyva mirtis 1984 metais.

Brolių ieškotoja i anglų kalbą išvertė poetė ir vertėja Danguolė Sadūnaitė-Sealey, velesnė ilgametė vaikų žurnalo *Eglutė* redaktorė. Sadūnaitės pastangomis knyga buvo išleista Anglijoje pavadinimu *In Quest of Nine Brothers* (Ilfracombe: Stockwell, 1960).

Vytautas Tamulaitis Lietuvoje save įamžino savo premijuota nuotykių knyga iš vabzdžių pasaulio *Skruzdėlytės Greitulis nuotykių*, kuri dar ilgai Vokietijos pabėgėlių stovyklose ėjo iš rankų i rankas. 1960 metais ji buvo ištraukomis spausdinama

naujai JAV įsteigtame vaikų žurnale *Eglutė*. Vokietijos stovyklose Tamulaitis parašė naują apysakų rinkinį *Sugrįžimas* (Tuebingen: Patria, 1948), iš dalies vaizduojantį naująją pabėgėlių aplinką.

Zobarsko vaikai yra daugiausia nekomplikuoti, linksmi, savim patistikintys, nerūpestingi. Tamulaitis su psichologiniu supratimu įsijaučia i jautresnių, pažeidžiamų vaikų psichiką, paguodžia nuskratusiuosius, moko tolerancijos. Jo gyvūnai pasižymi tokiom pačiom subtiliom savybėm kaip žmonės. Retrospektyviai, Tamulaičio unikalūs įnašas yra jo personalizuotas vabzdžių mikropasaulis, perteikiamas stebėtina vizualiniu stilium, kuriam būtų lengva pritaikyti animaciją.

Tamulaitis emigravo i Kanadą ir vaikų literatūros neapleido. 1960 metais jis sugrįžo i savo vabzdžių pasaulį i parašė naują dvių dalių knygą *Svirplio Muzikanto kelionės* (Putnam: Immaculata, 1960). 1965 metais *Skruzdėlytės Greitulis* i anglų kalbą išvertė Albinas Baranauskas ir Clark Mills ir išleido Zobarsko leidykloje gana griezdišku pavadinimu *Nimblefoot the Ant*, *Her Adventures*. Etniniam judėjimui įsisiūbavus, Tamulaitis Kanadoje išspausdino kelias apysakas, išverstas i anglų kalbą, ir laimėjo stamboką valstybinę premiją. Jo paskutinė knyga (paruošta sūnau) yra *Biteles vasara*. Jos angliška vertima man pačiai teko trumpinti, redaguoti ir stilizuoti. Jis dar laukia leidėjo. Tamulaičio stilius yra nuansuotas, mažybiniis, žaismingas, su lyrinium atspalviu ir švelniu humoru. Vertimuose sunku perduoti jo savitumą.

Šalia Zobarsko ir Tamulaičio stovyklose reišėsi visas būrys kitų mažiau ar daugiau žinomų beletristų. I vaikų literatūrą aktyviai įsijungė Liudas Dovydenas ir 1947 metais (Gunzen-

(Nukelta i 2 psl.)

Šiame numeryje:

Paslapstis • Lietuvių vaikų literatūra egzilėje nuo 1945 metų • Henriko Nagio Rainer Maria Rilke's eilėraščių vertimai • Fortepijono dedikacijos koncertas Los Angeles • „Draugo“ kultūrinio priedo 1995 metų turinys

Lietuvių egzodo vaikų literatūra

(Atkelta iš 1 psl.)

hausen: Sudavija) išleido iliustruotą knygą mažiems vaikams *Gyveno kartą karalius, už kurį jis gavo laikraščio Mintis premiją*. Tais pačiais metais ten išėjo jo beletristinis dienoraštis *Pabėgėlis Rapsiukas*, alegorinė pasaka apie pabėgusį šuniuką, kuris, į jo namų aplinką įsiveržus dideliams šuniui, netenka savo namų ir klajodamas miške turi išmokyti prisitaikyti ir išlikti gyvas. Dovydeno vėlesnės knygos vaikams netinka.

Knygų vaikams paruošė ir autorai, kurie nei vėliau, nei anksčiau vaikams nerašė. Stilistiniai aukštos kokybės buvo brolių Jono ir Adolfo Mekų pritaikytos ir stilizuotos pasakos. Išėvijoje Jonas Mekas iškilo kaip poetas, filmų kritikas ir avangardinio kino pradininkas.

Šiaip pasakų srityje dominavo veteranas Antanas Giedrius-Giedraitis. Giedrius išleido du toms lietuvių liaudies pasakų, kurias jis bandė pritaikyti vaikams: *Tevėlių pasakos* (Stade, 1947) ir *Tėvų pasakos* (Memmingen, 1951, Vokietijos PLB leidyklos leidinys, Nr. 2). Giedrius vaikų literatūrai buvo atsidedęs nuo jaunystės. Išėvijoje jis darbovosi pasakų srityje iki savo mirties. Šalia pasakų jo labai svarbūs 1946 metais vaikų periodikai. Jau 1946 buvo vaikų leidinys *Saulutė*, kuris išleido iki 1948 metų. *Saulutė* pabėgėliams skiriantis nustojo eiti, bet buvo pakeistas nauju vaikų žurnalu *Eglutė*, pradetu leisti JAV, kuris egzistuoja dar ir šiandien.

Daugiausia Vokietijos stovyklose buvo spausdinama eilėraščių vaikams. Poezijos ryškiausiai skambėjo Bernardo Brazdžionio balsas. Naudodamas slapyvardį Vyte Nemunėlis, jis parašė daugybę eilėraščių vaikams – nuo paprasčiausių ABC eilėraščių iki puikių lyrinės poezijos su trapiais lietuviško peizažo įvaizdžiais. Daug jų tapo klasikais ir buvo deklamuojami ir kartojami antologijose, vadoveliuose ir įvairiuose vaikų skaitiniuose. Vyraujanti tema yra tėvynės žemė ir jos praradimas. Brazdžionio itaka į vaikų poeziją yra milžiniška ir jis sukūrė modelį, kuris su varžodais kūrė modelį per visą egzodo poeziją.

Vytės Nemunėlio šedevras buvo ir liko *Meškiukas Rudnosiuks* (1939, 1951, 1966, 1989). Ši leidinių atpažintinu formatu ir iliustracijom pažinuo beveik kiekvienas išėvijo vaikas ir jį skaitė ir mylejo iš kartos į kartą. Vytės Nemunėlio naujos knygelės vaikams buvo *Mokykla miške* (1943), *Pavasario mokykla* (1944), *Tėvų nameliai* (1945, 1947), *Mazoji abėcėlė* (1946), *Pietų tėvynė* (Chicago, 1952), *Po Tėvynės dangum* (Chicago, 1952). *Mažųjų dienos: rinktinė* (Los Angeles, 1984). *Meškiukas Rudnosiuks, Mokykla miške* ir kitos knygos dabar leidžiamos Lietuvoje.

Vytės Nemunėlio populiarumui beveik prilygo ir kritikos buvo palankiai sutiktas satyristas Leonardas Žitkevičius (Žitkus). Jo poezija vaikams buvo išleista rinkiniuose *Tarp tūkstančio žvaigždžių* (Kaunas, 1944), *Nemunėlio šnekos* (Wiesbaden, 1946), o išėvijoje LB premijuota *Saulutė debeseliuose* (Chicago, 1953) ir *As nelauksiu, kol užaugsiu* (New York, 1985). Žitkevičius mirė New Yorke 1995 metais.

Eilėraščių knygeles taip pat išleido Pranas Imsrys-Bastys (*Vilkas meškiotojas*, 1946), Stasys Laucius ir kiti. Petronėlė Orintaite-Janutienė (Balė Voverytė-Voveraitė) parengė keturias knygeles: eilėraščių, paveikslėlių knygeles ir scenos vaidalėlių *Žirgonė* ir *Geilė* (Detroit, 1948). Scenos vaikams ir

poemėles ji rašė ir Amerikoje (*Skaidrytė*, 1964).

Vokietijos stovyklinis laikotarpis tęsėsi nuo 1945 iki 1950 metų. Jis pasiekė savo viršūnę 1948 metais ir pasibaigė, kai prasidėjo emigracija į užjūrį ir karo pabėgėlių stovyklų likvidavimas. Nors ir buvo susitelkę talentai, iš to laikotarpio neturime nė vieno stipresnio kūrinio vaikams, kuriame atsispindėtų Lietuvos okupacijos, karo ir bėgimo išgyvenimai. Zobarsko ir Tamulaičio apysakose dominuoja lietuviško kaimo tematika ir socialinė problematika, kuri stovyklų laikais jau buvo nebeaktuali. Be abejojimo, praeitis buvo per artima, nenusitovėjusi, žaizdos dar atsivėrė. Be to, pabėgėliai leido dienas laukimo būklėje. Jie buvo įsitikinę, kad jų padėtis laikina ir kad, didžiosiomis valstybėmis susitarus, Sovietų Sąjunga iš Lietuvos pasitrauks ir jie sugrįš į savo kraštą. Staigi, beveik peršersta emigracija daug kam buvo traumatiška išgyvenimas, galutinai lūžis su praeitimi. Šiaurės Amerikoje stovyklinės leidyklos nebeatsigavo, knygų spausdinimas tapo nuostolingas. Pirminėje buvo teikiama pedagoginiams leidiniams ir vadovėliams, būtinoms naujoms šeštadienišioms lituanistinėms mokykloms, kurios pradėjo kurtis didesnės kolonijose. Anksčiau minėti autoriai, pripratę prie didelės paklausos ir gerų honorarų, turėjo persiorientuoti ir siekti naujų pragyvenimo šaltinių. Retas gavo tarnybą savo profesijoje, daug kas stvėrėsi net fizinio darbo. Vaikų knygų rašymas tapo prabanga. Sunki įsikūrimo pradžia, dvasinis ir materialinis persiorientavimas ir prisitaikymas prie naujų, labai skirtingų gyvenimo sąlygų visai svetimaj kitų vertybių aplinkoj ir vaikų literatūros kūrybą atsiliepė labai neigiamai ir pasireiškė inercija. Ši antroji stadija, kuri nusidriekė iki septintojo dešimtmečio vidurio, kai pradėjo reikštis visai naujos pėjos, iš esmės buvo tik tąsa ir pakartojimas to, kas buvo daroma prieškarinėje Lietuvoje, be ryšio su nauja aplinka ir naujais atradimais vaikų psichologijos ir vaikų literatūros srityje. Peržvelgiant to laikotarpio derlių, matyti hermetiškas užsidarymas savaime kiable ir nostalgiskas atsivėrimas į praeitį ar į fantazijų pasaulį. Išimti sudaro du nauji

pasakos mažiems ir Romualdo Spalio nuotykių romaną *Gatvės berniuko nuotykių* pamažiems.

Naują toną liaudies pasakų žanre mažiems vaikams įnešė Sonė Pipiraitė-Tomarienė, kuri debiutavo Čikagoje 1957 metais su iliustruota pasakų knyga *Saulės vestuvės*. Po to ejo: *Senolės pasakos* (1966) ir *Ugnies žirgas* (1970). Pirmas dvi knygas finansavo H. Tomaras privačioje Tomaro leidykloje, vėliausia išleido Romoje Tėvai saleziečiai savo „Jaunimo bibliotekos“ serijoje (Roma: Instituto Salesiano Lituania, 1970). Tomarienės pasakos skyrėsi nuo ankstesniųjų tuo, kad ji jas atrinko ir pritaikė vaikų mentalitetai, naudodama vaikams tinkamesnę kalbą. Sekant amerikietišku knygų pavyzdžiu, Tomarienės knygos pasižymėjo patrauklia išvaizda, kietais viršeliais ir gražiomis iliustracijomis. Tomarienės pasakos buvo perspausdintos sovietinėje Lietuvoje. Tas įvykis lietuvių išėvių bendruomenėje sukėlė tam tikrą kontroversiją, nors Tomarienė, atvykusi į JAV jau 1939 metais, tikslia žodžio prasme nepriklausė pokariniams politiniams ateiviams.

Įsikūrimo užjūryje vadovavosi kūryba mažiems vaikams pažįstamais modeliais. Naujos Brazdžionio, Žitkevičiaus, Orintaitės, Imsrio ir Džiugio eilėraščių ir poemėlių knygelės laikėsi tradicinių formų ir temų. Zobarsko, Dovydeno ir Orintaitės beletristika tematiškai irgi rodo įprastą, gal net dar didesnį, nostalgiką polinkį į lietuvišką kaimą. Lietuviškas gamtovaizdis tampa laimingos vaikystės prisiminimu, sinonimu. Orintaitės *Viltakių vaikai* (Bielefeld, 1952) tais pačiais metais laimėjo Lietuvių

Bendruomenės Jaunimo literatūros premiją, nors knygos stipsnybė yra stilus ir detalės, o ne sužetas ir veiksmas, kas yra būtina knygoms vaikams. Šeštadienišose mokyklose dar daug metų buvo beveik pamaldžiai bandoma išlaikyti lietuviško kaimo tematiką, nors ji nebeturėjo jokio ryšio su tikrąja vaikų aplinka. Labai populiarūs buvo lietuviška folkloristinė-fantastinė tematika. Tame žanre debiutavo Vanda Vaitkevičienė-Frankienė (*Karalaitės Gintarės ilgesys, Užburto kanklės, Pasakų pasaulis*) ir Janina Narutavičienė-Paukštienė (Janina Narūnė). Narūnė išleido reprezentacinį leidinių *Gintarėlė* su puošniomis Vandos Stančikaitės iliustracijomis. Autorės pastangoms ši knyga su tomės puošniomis Alfonso Bernatonio iliustracijomis pasirodė ispanų kalba kaip *Ambarita* (Medellin, Colombia: Bedout, 1957); anglų kalba *Arabella* (New York: Council of Lithuanian Women, 1961); keturių kalbų *Bernsteinchen* (Petro Alfonso Bernatonio lešomis). Tai pačiai kategorijai galima priskirti Stasės Vanagaišės-Petersonienės vėlesnę *Laumė Daumė*.

Vyresnieji kritikai vadovavosi prielaida, kad vaikai skaito pasakas, dėl to visos pasakos būdavo priskiriamos vaikų literatūrai beveik automatiškai. Taip atsitiko su Jurgio Jankaus ir Juozo Švaisto fantastiniais pseudoistoriniais romais ir pasakomis *Po raganos kirviu* (1953), *Senas kareivis Matutis* (1955), *Senas kirvis* (1952), *Petras Širvokas* (1952), *Saunus penketukas* (1969). Šios knygos nebuvo vaikams rašytos ir nepriklauso vaikų literatūrai. Vaikų pasaulis turi savą dimensiją su savais, pagal Nijolę Jankutę, „fantastiškos logikos ir logiškos fantazijos“ sąrangą. Ne visos pasakos yra tinkama lektūra vaikams, ne visos juos patenkina. Vaikai yra reiklūs skaitytojai. Kas jiems netinka, tą jie atmeta.

Paaugliams didžiausias įvykis šiuo laikotarpiu buvo Romualdo Spalio debiutinis kriminalinių nuotykių pobūdžio romanas *Gatvės berniuko nuotykių* (Memmingen: Tremtis, 1952). Šią knygą jaunimas priėmė su entuziazmu ir ilgainiui ji tapo tikru „bestselleriu“. Keletą kartų buvo naujai perspausdinta, ne seniausiai Vilniuje (1993). Knygoje daug veiksmo ir įtampos, intriga vystosi Kaune, žemųjų sluoksnių aplinkėse, susipina teigiamų ir neigiamų personažų likimai. Metams bėgant, iš šios knygos išsirutuliojo ilgas serialas, kurį sekė būsrys prisiekusių skaitytojų. Pradedamas prieškarinėje Lietuvoje, autorius savo personažų likimo veda per karo ir abiejų okupacijų laikus ir baigia išėvijoje. Spalio knygos lietuviškam jaunimui, augančiam Amerikoje, suteikė šokių tokių supratimą apie jų tėvų praeitį. Gerokai vėliau Aloyzas Baronas siekė panašaus tikslo savo beveik dokumentinio žanro knyga *Vėjas lekia lyguma* (Chicago: Laisvosios Lietuvos knygų leidykla, 2-as leidimas, 1971). Tuo metu, deja, pajėgių jaunų skaitytojų skaičius jau buvo labai sumažėjęs.

Skaitiniai vaikams buvo spausdinami vaikų žurnalo *Eglutė*, kuris įsisteigė 1950 metais, Lietuvių Bendruomenės veikėjo monsijoro Prano Juro pastangomis. *Eglutė* vaikų literatūros lauke išarė gilią vagą. Pirmu jos redaktorium buvo paviestas Bernardas Brazdžionis. Jį sekė Pranas Naujokaitis, Stepas Zobarskas ir dr. A. Šerkšnys. Iš pat pradžių joje susitelkė visos geriausios tuometinės jėgos, bendradarbiau net liuanistai ir pedagogai, kaip Vaclovas Čičiūnas ir Antanas Bendorius. Ilgainiui *Eglutė* virto žurnalu mažiems. Žurnalo finansinė bazė šiek tiek stabilizavosi 1952 metais, kai žurnalo administracija perėmė Nekaltai Pradėtosios Marijos Seserys Putnam, Connecticut. 1959 metais jos perėmė ir redagavimą. Ilgametė redaktorė po to ejo ir vaikų autorė seseris Ona Mikailaitė. Sumodernindamos spausdinimo techniką ir turinį, seserys žurnalą priartino prie tokių puikių amerikietišku žurnalų vaikams, kaip *Highlights*. 1970 metais *Eglutė* turėjo 1,486 prenumeratorių, o žurnalui reikėjo turėti bent 2,500 (Juozas Kojelis, *Aidai*, Nr. 6, 1970, p.285). Nepaisant visų krizių, *Eglutė* išsilaikė iki šiai dienai pasiūvenusių redaktorių, bendradarbių ir tėvų dėka ir jau 45 metus punktuotai lanko išėvių vaikų ir vaikėikių namus. *Eglutė* galima drąsiai vadinti išėvijos išvermės simboliu. Šalia *Eglutės* keletą metų ejo Vlodo Vijeikio leidžiama *Tėviškėlė* (1951-1956), originaliai kaip *Dirvos* laikraščio priedas. Daideji lietuvių laikraščiai, kaip *Draugas*, *Darbininkas*, *Tėviškės žiburiai* ir *Dirva* daug metų leido priedus vaikams. Skautų sąjungos irgi jaunimui leido *Skautų aidą*.

Kaip minėta, knygos vaikams nebuvo leidžiamos sistematingai, ir dabar sunku visas knygeles surankioti. Šalia vienkartinė leidyklų buvo ir šiek tiek pastovėnių, pvz., Vlodo Vijeikio *Tėviškėlė* ir žurnalo *Lietuvių dienos* leidykla Kalifornijoje, kur buvo išleistas Bernardas Brazdžionio knygelės. Romoje įsisteigė Saleziečių „Jaunimo biblioteka“ su „Mažųjų serija“, kuri pasižymėjo patrauklia išvaizda ir malonios mėsio pabaigomis. Šešto dešimtmečio pabaigoje vaikų knygų leidimą pagyvino Nekaltai Pradėtosios Marijos Seserų vadovaujama Immaculata Press jų vienuolyne Putnam, Connecticut, kur buvo redaguojamas ir administruojamas vaikų žurnalas *Eglutė*. Nedidelį skaičių populiarių ir naudingų knygų išleido

Skautų sąjungos skyriai. New York'e J. Sodaitis įsisteigė trumpalaikę leidyklą „Gabija“ ir paaugliams bei jaunimui perspausdino lietuviškus klasikus mažų pigių formatu, pvz., Vinco Pietario populiarų romaną *Algimantas*, Vincą Krėvę, Lazdynų Pelėdą ir t.t.

Septintam dešimtmečiui įpusėjus, veteranai vienas po kito nutilo ir vaikų literatūra išėvijoje stagnavo. Tuo pačiu metu amerikiečių literatūroj susiformavo vadinamas „etninės literatūros“ konceptas, kuris turėjo stiprų poveikį ir vaikų literatūrai ir galiausiai išjudino išsėmusią lietuvių vaikų literatūrą.

Praūzus Amerikoje civilinių teisių, studentų ir moterų revoliucijom, įvairios mažumos ir etninės grupės pradėjo viešai didžiuotis savo kitiškumais. Tapo madinga ieškoti „šaknų“, neanglicizuoti vardų ir pavardžių, išskirti įvairių grupių tautinį charakterį, religiją, tradicijas ir jų savitą įnašą į bendrą Amerikos kultūrą. Amerikietiškoji visuomenė, kuri tradiciškai buvo žinoma kaip „sutirpdymo katilas“ (melting pot), tapo „salotų lėkšte“ (salad bowl). Pasiidarė akivaizdu, kad vaikai nėra visi vienodi. Trūko knygų apie vaikus, kurie savo tautybę ir patyrimu skyrėsi nuo normos, pvz., knygų apie užmirštas Amerikos indėnų tradicijas, apie juodaodžius vaikus, kurie buvo vežami į mokyklas baltųjų rajuose, apie žydų šeimas, kurios šventė kitokias religines šventes, apie meksikiečius, kurių tėvai raškė apelsinus ir kalbėjo ispaniškai, apie šeimas be tėvo, apie dirbančias motinas, ištuokas, vaikus invalidus ir panašiai. Niekuri lietuviukų generacija diskriminacija nesiskundė, bet jie irgi skyrėsi nuo normos, nes jie augo dvikalbėse šeimose, gyveno tarp dviejų pasaulių. Jie turėjo poreikių, kurių prieškarinė lietuviškoji vaikų literatūra negalėjo patenkinti. Jų poreikius suprato ir patenkino dvi naujos jaunos autorės: Nijolė Jankutė-Užbalaite ir Danutė Brazdytė-Bindokienė.

Etninės literatūros fenomenas Amerikos situatijoje su dideliais pasikeitimais Amerikos lietuvių bendruomenėje. Lietuvių masteliu, pokarinė lietuvių ateivių banga laikytina stebėtinai greitai ir gerai įsikūrusi. Pokariniai pabėgėliai, atvykę tuščiomis rankomis, nemokėdami kalbos, per palyginti trumpą laiką įsigijo mokslo laipsnius, turėjo geras tarnybas ir reikėsi profesijose. Lietuvos moterys už Amerikos reikėsi net aktyviau už amerikietes. Materialinė gerovė sukūrė naują psichologinį klimatą, suteikė socialinį prestižą ir užtikrino saugumą ir savin patikėjimą, net pasididžiavimo jausmą. Lietuvišką švietimą perėmė jauni žmonės, kurie buvo gerai susipažinę su amerikietiška vaikų literatūra, vaikų psichologija ir Amerikos lietuviukų specifika. Jie nebijojo keisti nusistovėjusias struktūras ir jas derinti prie tuometinių vaikų pasaulio ritmo. Bindokienė ir Jankutė abu buvo gimusios Lietuvoje, bet subrandė ir mokslus išėjo JAV. Abi darbovosi šeštadienišose lituanistinėse mokykloms ir įvairiose

vaikų ir jaunimo organizacijose, augino savo oraganiją. Abi pradėjo rašyti vaikams knygas, nes norėjo užpildyti „atsiradusių spragą tarp literatūros ir tikrovės“ ir parūpinti vaikams gyvybingų knygų iš jiems pažįstamų aplinkos. Pradėtam paveikslėlių knygoms mažiesiems iki knygų rimtesnėmis temomis paaugliams ir jaunimui, šios dvi autorės per maždaug dešimties metų laikotarpį įvedė naują tematiką ir sukūrė sėkmingus naujus modelius. Jos išbandė savo jėgas net mokslinės fantastikos žanre. Retrospektyviai žiūrint, jos vienos dvi davė vaikų literatūrai naują impulsą, kuris ją varė dar 15 metų.

Danutės Bindokienės populiariausios knygos jauniems vaikams buvo *Keturkojis ugniagesys* (Los Angeles: „Lietuvių dienos“, 1964) su Zitos Sodeikienės iliustracijomis ir fantastinė apysaka *Angelių sniegas* (1981). Nijolės Jankutės populiariausia knyga, perspausdinta Lietuvoje, yra *Šamo ežero sekliai* (Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1972). Beveik visos Jankutės knygos skirtos jaunesniems skaitytojams. Bindokienės specialus ir reikšmingas įnašas buvo paauglių literatūrai. Sekdama tuometiniais Amerikos paauglių literatūros autoriais, ji nebijojo paliesti tokias jautrias temas, kaip gatvės smurta, narkomanija ir rasinė diskriminacija. Lietuviškoji vaikų literatūroj pedagoginis impulsas visados buvo labai stiprus, o lietuviška bendruomenė bendrame amerikiečių visuomenės spektre buvo labai visumėnys. Nors Bindokienės knygoje irgi jaučiama tam tikra dėmė moralizavimo, daug kam jos tematika atrodo per daug drągi ir kai kuriuose sluoksniuose net sukėlė kontroversiją. Dar didesnes kontroversijas susilaukė Kazys Almenas su savo premijuotu romanu *Sauja skatiku* (Chicago: Ateities literatūros fondas, 1977). Šis romanas, nors jis nebuvo specialiai skirtas jaunimui, stūdėntų ir moksleivių tarpe buvo labai populiarus.

Miesto tematikos lietuviškoje vaikų literatūroje pirmūnas iš tikrųjų buvo Aloyzas Baronas, kuris jau 1959 metais išleido apysaką rinkinį *Mėlynai karveliai* (Chicago: Terra), bet tuo metu nesulaukė didelio dėmesio. Šią tematiką sutinkam ir aštuntame dešimtmetyje, pvz., Vandos Vaitkevičienės *JAV LB Švietimo tarybos premijuotą knygoje paaugliams iš Čikagos miesto aplinkos Du draugai* (Chicago, 1976) ir Julijos Švabaitės-Gylienės apysakos jauniems vaikams iš kasdieninio jaunos lietuviškos šeimos gyvenimo Australijoje *Gabriuko užrašai* (1973). Abi knygos buvo išleistos JAV LB Švietimo tarybos.

Vaikų literatūros kūrybą tais laikais labai pagyvino ir jai suteikė naują prestižą JAV LB Kultūros fondas, JAV LB Švietimo taryba, o nuo 1973 metų JAV LB Kultūros taryba. Buvo pradėta skelbti rankraščių konkursus, skirti pinigines premijas ir subsidijuoti premijuotų knygų išleidimą bei platinimą. Ir vaikų poezijai pasigirdo nauji balsai. JAV LB Kultūros fondo ir Švietimo tarybos premijas laimėjo Jonas Minelga, praturtines vaikų poezijai dviem poezijos rinkiniais *Labas rytas, voverė* (1964) ir *Kišio pyragai* (1973). Abi knygos išleistos kietais viršeliais, iliustruotos, gražūs JAV LB Kultūros fondo ir Švietimo tarybos leidiniai. Su tom knygom Jonas Minelga, nors pavėluotai, atstovavo šalia Vytės Nemunėlio ir Leonardo Žitkevičiaus.

I vaikų literatūros lauką įžengė ir versatilioji poetė, dramaturgė, romanistė, aktorė ir režisierė Birutė Pūkelevičiūtė. Įkūrusi savo bendrovę „Darna“, ji išleido visą seriją Kazio Veseikos iliustruotų, žaismingai eiliuotų kny-

(Nukelta | 3 psl.)

Fortepijono dedikacija Los Angeles

STASĖ KLIMAITĖ-ŠIMOLIŪNIENĖ

Prieš kiek laiko Los Angeles lietuvių Šv. Kazimiero parapijai buvo padovanotas koncertinis ronalis, kurio savininkė, žymi pianistė-koncertuotoja Olga Tock Short, ji daugelį metų naudojo: pati mokėsi, koncertams ruošėsi, kitus mokė. Šeima jos šviesiam atminimui, kartu pagerbiant jos sėkmingą iškilią karjerą, šį vertingą antikvarinį instrumentą padovanojo Los Angeles lietuviams.

Dovanoto fortepijono dedikacijos koncertas įvyko Šv. Kazimiero parapijos bažnyčioje lapkričio 19 dieną, sekmadienį, 2 val. p.p. Programa buvo klasikinė. Ją atliko svečiai amerikiečiai, Los Angeles City Opera dalyviai, ir pianistas Rudolfas Budginas. Programą pradėjo Šv. Kazimiero parapijos choro meno vadovas ir dirigentas muzikas Viktoras Ralys, pagrindinis šio renginio organizatorius, žodiniu įvadu. Jisai pažymėjo, kad šis vertingas, geros kokybės instrumentas padėtas, atsižvelgiant į buitines sąlygas, labai tinkamoje vietoje. Geriausi muzikos meno kūriniai seniau būdavo atliekami bažnyčiose, kur gera akustika, rami aplinka. Šią tradiciją, užtikrino Viktoras Ralys, turint toki ypatingą fortepijoną, planuojama dabar gaivinti Šv. Kazimiero parapijoje. Padėkojėms gausiai publikai už atsilankymą bei pasitikėjimą, jisai kvietė išklausti naujo polėkio koncertą su viltimi, kad tuo bus padaryta pradžia.

Programa vyko darniai, be pertraukos, be sutrikimų, kiekvienam solistui atliekant po tris kūrinius pakaitomis, gilaus susitelkimo dvasia. Muzikos meno atlikėjai vokalistai – puikūs, neeiliniu balsu apdovanoti talentai, laisvi nuo įtampos, poetinio

Fortepijono dedikacijos koncerto Šv. Kazimiero parapijoje, Los Angeles, šių metų lapkričio 19 dieną dalyviai: pianistas Rudolfas Budginas, muzikas Viktoras Ralys, klebonas prel. dr. Algirdas Olsauskas, mecenatė muzikos profesorė emeritė Dorothy Jean Hartshorn, akompaniatorius M. Robson ir solistai: Agostino Castagnola, Steven Grimm, Laura De Surra.

p. Stoko nuotrauka

trinio tekstus perdavė labai gražaus dainavimo niuansais, gera tarse. Solistų akompanuotojas lyriškas, dėmesingai nuosiūdas interpretatorių palydovas, daug prisidėjo prie koncerto pasisekimo.

Vokalinėje programos dalyje atliktos kompozicijos – Bach'o, Handel'io, Scarlatti, Puccini, Schuman'o, Strauss'o, Donaudy, Tosti ir Verdi – klausytojams atrodė ne svetimos, po kiekvieno atlikimo maloniai, džiugiai aplo-dimentais palydėtos. Solistai – Steven Grimm, baritonas, Agostino Castagnola, tenoras, Laura De Surra, sopranas, ir jų akompanuotojas su pasigėrėjimu taip pat buvo itin šiltai priimti.

Pianistas Rudolfas Budginas, kuriam teko dovanoto brangaus

instrumento supažindinimo privilegija, savo misiją pradėjo Mozart'o Sonata F major. Pakaitomis su vokalistais jisai dar atliko Chopin'o Ballade G minor ir pabaigai Liszt'o Mephisto valsą. Keista, bet tokia proga kaip ši galbūt reikalautų daugiau fortepijono kūrinių programoje. Každodėl buvo apsi-ribota vien šiais. Publika pianisto atsidėjusiai klausė, ji stengėsi suprasti, regimai atsirado organiška bendrytė, tas palaimin-gas sąlytis tarp artisto ir publi-kos. Jo ypatingai švarti, tyra pirštų technika ir intelektualinis pajėgumas muzikos meno kūrybą priartino į prieinamą, žemišką plotmę: lyg natūrali kalba, ji at-verė estetinį tikrovės pažinimą: nereikėjo pašalinių judesių, nei

atitraukto žvilgsnio. Šiltai gaubtu, seno instrumento kruopščiai išpuoseletu skambesiu iš širdies į širdį sklido nuostabaus grožio versmė. Rudolfas Budginas, nely-ginant ta antikvarinė dovana, yra nedažnai pasitaikanti retenybė. Šį pianistą turėtų iš-girsti daug dažniau daugelis žmonių ir pilnu rečitaliu.

Aplamai, losangeliskė publika nesitikėjo tokios geros, profesio-naliai išbaigtos programos. Atli-kėjai buvo apdovanoti ovacijomis ir gėlėmis. Jūs dar gražiai pasveikino Šv. Kazimiero parapi-jos klebonas prelatas dr. Algirdas Olsauskas. Po to, muzikas Vikto-ras Ralys pakvietė visus į apatinę parapijos salę Antaninos virtuvės vaisėms. Vaisės labai puošniai paruošė parapijos choras.

Lietuvių egzodo vaikų literatūra

(Atkelta iš 2 psl.)

gelių vaikams, nebrangių – simpatingu mažu formatu ir minkštais viršeliais. Jų populiaris gal buvo *Skraidantis paršiukas* (1974) ir lėlių vaidinimas *Rimas pas Kestutį* (1975). Pūkelevičiūtės didelės įnašas į vaikų literatūros aruodą yra jos garsiniai įrašai „Žirginėliai I“ (Montreal, 1961) ir „Žirginėliai II“ (Chicago, 1969). Ji taipogi sukūrė trumpą filmą anglų kalba „A Christmas Dream“ apie Kalėdų papročius bei muzikines fantazijos žanro pjesę „Aukso žąsis“ (Chicago, 1965), už kurią laimėjo PLB Jaunimo dramos premiją.

Trumpus vaidinimus vaikams, ypač tinkančius šeštadieninėms mokykloms, kai kuriuos eiliuotus, išleido Antanas Rūkas, Petronėlė Orintaitė, Vanda Vaitkevičienė ir Anatolijus Kairys. Gražiai stilistiškai pasižymi Avos Saudargienės, Australijos LB Kultūros tarybos išleistas, vaidinimas „Buvo broliai devyni“ (Sydney, 1968).

Populiari vaikų literatūroje tapo ir istorinė tematika. Novatorišku pobūdžiu ir stilistine kokybe pasižymi perspektyvios naujos autorės Gintarės Banaitytės-Ivaškienės premijuota pirma ir iki šiol paskutinė istorinė apysaka *Baltasis stumbras* (1966). Knyga skirta jaunesnio amžiaus skaitytojams, ir istoriniai įvykiai joje rodomi pro dešimtmečio berniuko prizmę. Ją išleido JAV LB Kultūros fondas patraukliu formatu, kietais viršeliais ir geru šriftu. Šiaip šitam žanre reikškesni veteranai Vladas Vi-jekis su *Saigūnu* (Chicago: Te-viškelė, 1976), autorius iliust-

racijos; Kazys S. Karpis su *Alpiu* (Cleveland: Viltis, 1971) ir Andrius Norimas-Mironas *Be namų* (Chicago: JAV LB Kultūros fon-das, 1970). Jie irgi grįžta į Lietuvos karžygiškus laikus, kai lietuviai narsiai kovojo su kry-žiuočiais: Akcentuojami nuo-tykiai, dinamiskumas, optimiz-mas. Tai vaikams galėjo padėti siekti pozityvios etninės identi-fikacijos. Šiaip lietuviškoji folkloristika dažniausiai pasi-žymi giliu tragiškumu.

Apžvelgiant šį etapą, matyti didelis šuolis į priekį tiek suže-tų įvairumo, tiek kokybės at-žvilgiu. Naujos knygos maži-ems pasižymi patrauklia iš-vaizda, aiškiu šriftu, kietais viršeliais ir skoningomis iliust-racijomis. Buvo siekiama neat-silikti nuo amerikietiškių knygų. Ypatingo paminėjimo verta yra meniška Pauliaus Augiaus ili-ustruota liaudies pasaka pa-tiems mažiausiems *Pupos pasaka*. Šis privačiai Augiaus šeimos finansuotas leidinys (Roma, 1970) buvo greitai išpar-duotas ir šiandien yra bibliogra-finė retenybė. 1974 metais JAV LB Švietimo taryba nusprendė pasinaudoti populiariausiomis amerikietiškomis knygomis ir lietuvių kalbai pritaikyti visų vaikų godžiai griebiamą Richard Scarry knygą *Best Book Ever*. Šis didelio formato leidinys, lietu-viškai pavadintas *Mano žodynas*, su originalo lengvai atpažįstamu spalvingu, gyvu viršeliu, tuoj tapo „bestselleriu“ ir buvo vėliau perspausdintas. Kitos to laiko-tarpio gražiai išleistos knygos mažiems vaikams buvo Aloyzo Barono *Diena prie ežero* (Chicago:

Terra, 1969), iliustruota Nijolės Vedegytės-Palubinskiėnės; Sesers Onos Mikailaitės *Pupučio pasauliukas* (Putnam, CT: Im-maculata, 1974), autorės iliust-racijos; Liudos Germanienės *Bitės*, Stasio Džiugo, Stasės Pe-tersonienės, Danutės Lipčiū-tės-Augienės, Vandos Vaitkevi-čienės, Janinos Narūnės, A. Ab-romaitienės, Česlovo Grincevi-čiaus ir kitų.

Parodoksiškai, nors žymiai pakilo knygų vaikams skaičius, pasirinkimas ir kokybė, tuo pačiu metu drastiškai sumažėjo jų paklausa. Jau aštuntame dešimt-metyje lietuvišką bendruomenę palietė gilūs nauji pasikeitimai, kurie skaudžiai atsiliepė į šešt-adienines mokyklas. Sumažėjo gimimų skaičius. Jaunų šeimų kėlimasis iš didmiestų į prie-miestius toli nuo senųjų išei-vijos centrų pagreitino jų integraciją ir galiausiai asimiliaciją į amerikietišką visuomenę. Šešt-adieninių mokyklų mokinių skaičius, kuris ilgą laiką buvo stabilus, pradėjo tirpti. Be to, ryškiai silpnėjo vaikų kalbinis pajėgumas. Vytauto Tamulaičio *Suirplys muzikantas* ir Birutės Pūkelevičiūtės poemėles daug kam buvo nebeįdomios. Kelias į Lietuvą dar buvo uždarytas. Autorių nauja užduotis buvo išlaikyti tam tikrą stilistinę lygį, naudojant daug siauresnį žodyną. Toks kompromisų procesas naujų autorių neviliojo. Mildos Kvie-tytės pasakėlės *Kalnuose ir Pe-teliškių sala* (1979), iliustruotos dailininkės Ados Sutkuvienės, ir Ritonės Jotvingytės *Tuliukas* (1979), iliustruotos dailininkės Dianos Kizlauskienės, pasižymi labai paprastu sakiniu ir nesu-dėtingu žodynu.

Devintojo dešimtmečio laiku išliko dvi naujos autorės, gim-usios jau išei-vijoje: Mirga Girni-vienė (Pakalniškytė) ir Audra

Kubiliūtė. Abi paruošė po dvi nuotykių knygas vaikams ir pa-augliams, pritaikytas ameri-kiečių vaikų skoniui. Girni-vienės detektyvinio žanro apy-sakas vaikams *Senoji bokšto pas-laptis* (Chicago, 1978) ir *Dingusio gintaro paslaptis* (Chicago, 1983) išleido JAV LB Švietimo taryba. Iš profesijos filo-sofė-kompiuterininkė, Mirga Girniuvienė šiuo metu projektuoja lietuvišką „multiplikacinę“ knygą – „comics“. Audra Kubi-liūtė parašė dvi knygas paaug-liams: *Nepaprasti įvykiai Aštuo-nioliktoje gatvėje* (Chicago, 1986) ir *Mislingos kaladėlės* (Chicago, 1983). Jos trečia panašaus žanro knyga dar tebėra neišspausdinta. Netolimos praeitės istoriniai įvykiai ir Lietuvos nepriklauso-mybė egzodo literatūros procesą dar sustabdė. Prasidėjo laisvas bendravimas su Lietuva ir skai-tančioms šeimoms, tikimasi, yra lengvai prieinama literatūra iš Lietuvos.

Beveik kiekvienas ameriko-niukas yra skaitęs knygą *The Diary of Anne Frank*. Tai dienoraštis, rašytas jaunos žydaitės nacių okupuotoj Olandijoje. Skai-tant šį dienoraštį, kiekvienam jaunam skaitytojui atsiveria šios vienos pasislėpusios, persekio-jamos ir galiausiai išduotos žydų šeimos tragedija, o per ją ir žydų tautos genocidas aplamai. Ši plona knygelė savo įtaka atsveria storiausius istorinius toms. Panašaus žanro amerikiečių vaikų literatūroje pasipylė daug kitų knygų vaikams ir jaunimui, bet tik kelios išlaikė laiko eg-zaminus ir išliko. Retrospekty-viai žiūrint, yra gaila, kad lietu-viško egzodo vaikų literatūra nesukūrė analoginio sėdevro, kuriame vaikišku autentiškumu būtų atveriamas mūsų tautos tra-gedija. Jį sukurti yra nelengvas uždavinys, bet gal tai dar įvyks.

Rainer Maria Rilke (1875–1926)

Vertė HENRIKAS NAGYS.

RUDUO

Tie lapai krenta krenta iš skliautu, lyg vystų danguose didžiuliai sodai; jie krenta ir likimui pasiduoda.

Ir naktimis apsunkus žemė puola vienatvėn iš visų visų žvaigždžių.

Visi mes puolam. Ir šita ranka. Ir jų visu, pažvelk, toks pat likimas.

Bet Vienas tą visuotiną kritimą prilaiko nuostabiai švelnia Ranka.

I lietuvių kalbą versta 1940-1955 metais.

RUDENS DIENA

Viešpatie: laikas. Vasara buvo brandi. Pridenk savo šešėliu saulės laikrodžius, paleisk ir vėjus tygumom skraidyt.

Nunokt paskutiniams vaisiams liepk; kelias dienas saulėtas dovanok dar, tada į vyną tirštą ir putotą jų paskutinę saldžią sultį liek.

Jei kas dabar benamis – liks ilgai toks. Jei vienišas – ilgai dar vienas bus: budės, skaitys, rašys ilgiausius laiškus ir neramus tuščiom alėjom klaidžios, kai vėjai neš, blaškys rudens lapus.

Versta 1939-1995 metais.

Iš „SONETŲ ORFĖJUI“

I

Tarytumei stebuklas medis kyla Orfėjo dainoje! Ir šlama lapijai Nutilo visa. Bet jau buvo prieš tą tylą kaita ir mostas ir pradžia nauja.

Ir tylūs žvėrys brovės iš belapio miško, iš savo guolių žagarynės suverstos, ir paaikšėjo, kad ne iš klastos ir ne iš baimės jie tylėjo, bet jie visko

tik klausėsi. Mauroti, bliauti, rėkt atrodė jiems per menka. Kur anksčiau nebuvo nei lūšnos, kurioje galėtų juos girdėt,

tiktai tamsiausiųjų geismų slėptuvė ir jos angaj siūbuojantys stulpai, – tu jiems tenai šventovę klausai pastatei.

Versta 1995 m. lapkričio 18 d.

V

Paminklo nestatykit: tiktai rožė tegul kasmet ant kopo jo žydės. Nes jis – Orfėjas. Jo metamorfozė tame ir aname. Bet nereikės

ieškot jam kito vardo, nes kas kartą jisai Orfėjas, kai dainuoja. Jis ateis, nu eis. Ar negana, jei kartais jisai už rožę kiek ilgiau išliks?

O, kaip išnykt jis turi, kad tik jūs suvokt galėtute! Nors jam baisu išnykti. Kai žodis jo pranoksta buitį mūsų,

jis jau tenai, kur palydėti jo negalit. Ir nebevertiamas paliesti lyros stygų, jis peržengia klusniai į kitą šalį.

Versta 1995 m. lapkričio 19 d.

BERNIUKAS

Norėčiau būti toks kaip tie, kurie laukinius žirgus pasikinę lekia naktin su degančiais deglais, ir plakas liepsna jų vėjuje, lyg palaidi plaukai. Norėčiau priekyje stovėti kaip laive didžiulė vėliava plasnajanti per vėtrą. Būčiau tamsus, tik neramiai žerėtų auksinis mano šalmas. Ir užu manęs – rikiuotėj vyrų dešimtis tamsių, kaip aš, tokiais kaip mano neramiais šalmais: tai tartum stiklas, tai aklais, senais. O tas šalia – mums trimituoja kelią rėksmingu blykčiojančiu trimitu, kurs erdvę atveria juodų naktų vienatvėn – pralekiam ją, lyg sapne: namai už mūsų sukrenta ant kelių, mus pasitinka vingiuos aikštės

ir gatvelės, – mes praskrendame viesulu pro visa tai, – ir šniokščia lyg lietus mūsų žirgai.

Versta 1947-1995.IX.6

Iš „VALANDŲ KNYGOS“

Akis man užgesink: tave matau; užtrenk ausis: vis tiek tave girdėsiu, be kojų pas tave ateit galėsiu ir be burnos prisieksiu tau. Nulaužk rankas, ir širdimi tave tarytumei ranka lytėsiu aš, jei širdį sustabdysi, plaks man smegenys, o jei išdegsi man smegenis, tave manasai kraujas neš.

Versta 1947-1995 metais.

RAINER MARIA RILKE'S ANTKAPIO ĮRAŠAS

Rožė, tyroji priešybė tu, kaip džiugu niekieno miegu miegoti po tiek daug voku.

Versta 1995 metais.

Rainer Maria Rilke (1875-1926) – vienas patį iškiliausių naujosios vokiečių poezijos kūrėjų, išobulinius vokiečių poetinę kalbą iki vienkartinio subtilumo ir muzikalumo. Todėl jo vardas įrašytas tarpe didžiausiųjų dvidešimtojo šimtmečio ne tiktai Europos poetų, bet viso pasaulio. Šių metų gruodžio 4 dieną suėjo 120 metų nuo jo gimimo. Kitais metais, gruodžio 29 dieną sukaks 70 metų nuo Rainer Maria Rilke's mirties. Dviem datom pažymėtųjų eilėraščių vertimų pirmosios versijos buvo atliktos anksčiau – kai kurių dar Lietuvoje.

H.N.

Henrikas Nagys

